

AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ YÖNETİMİNDE İNSAN HAKLARI İHLALİ OLARAK FRONTEX UYGULAMALARI

Frontex Practices as a Human Rights Violation in European Union Migration Management

Dr. Zehra HOPYAR*

Öz: Göçe güvenlik perspektifinden yaklaşılması sığınmacıların terörle ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Avrupa Birliği de iç sınırlarda serbest dolaşımın olduğu dış sınırların duvarlarının düzensiz göçmenlere yükseltildiği bir sistem kurma yoluna gitmiştir. Buna yönelik çok sayıda antlaşma imzalanmış, programlar oluşturulmuş ve aşamalı bir biçimde Frontex'in kurulma sürecine gelinmiştir. Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının güvenliğinden sorumlu kurum haline getirilen ve yıllar içinde giderek güçlenen Frontex hava, deniz ve karadan yürüttüğü operasyonlar sırasında insan hakları ihlallerine neden olmaktadır. Bu insan hakları ihlalleri geri itme ve geri göndermenin içinde bulunduğu insan onuruna yakışmayan ve temel hakları hiçe sayan uygulamalardır. Çalışmada Frontex tarafından yürütülen sınır güvenlik politikalarının doğurduğu insan hakları ihlalleri ortaya konularak neden sonuç ilişkisi içinde anlaşılmasına çalışılmaktadır. Çalışmada internet yoluyla gerçekleştirilen veri analiz türlerinden olan ikincil araştırma benimsenmiştir. Son yıllardaki gelişmeler neticesinde özellikle Yunanistan sınırındaki geri itmeler, Libya'ya geri göndermelerin yoğun biçimde yaşandığı bu uygulamaların bir kısmı Frontex tarafından gerçekleştirilirken bir kısmı da üye ülkelerin eylemlerine göz yumma ve destek olma şeklinde gerçekleştirildiği sonuçlarıyla karşılaşılmıştır. Çalışmanın bir başka sonucu da somut kanıtlara rağmen Frontex'in denetlenmemesinden dolayı yaşananların devam edeceğine yönelik yaygın kanıdır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, İnsan Hakları, Frontex, Sığınma, Göç Yönetimi

Abstract: Approaching migration from a security perspective has caused asylum seekers to be associated with terrorism. In this context, the European Union has tried to establish a system in which there is free movement at internal borders and the walls of external borders are raised for irregular migrants. Numerous agreements have been signed, programmes have been established and Frontex has been gradually established. Frontex, which has become the institution responsible for the security of the external borders of the European Union and has become increasingly powerful over the years, causes human rights violations during its operations by air, sea and land. These human rights violations include pushback and refoulement, which are practices that are unworthy of human dignity and disregard fundamental rights. In this study, the human rights violations caused by the border security policies carried out by Frontex are analysed in terms of cause and effect. In the study, secondary research, which is one of the types of data analysis conducted via the internet, was adopted. As a result of the developments in recent years, it has been concluded that pushbacks and repatriations to Libya, especially at the Greek border, have been intensively experienced, some of these practices have been carried out by Frontex, while some of them have been carried out by member states in the form of condoning and supporting their actions. Another result of the study is the widespread belief that the incidents will continue due to the lack of supervision of Frontex despite concrete evidence.

Keywords: European Union, Human Rights, Frontex, Asylum, Migration Management

* Sakarya Üniversitesi Diaspora Araştırmaları Merkezi, zehrahopyar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2028-9812.

Makale Geliş Tarihi: 10.02.2024, Makale Kabul Tarihi: 03.04.2024

DOI : 10.57083/adaletdergisi.1473002

Giriş

Uluslararası göçlerin yoğunluğunun ve etkilerinin artması, günümüz toplumları ve devletleri için göç konusunu önemli hale getirmektedir. Göçmenlerin Avrupa ülkelerinin siyasi ve toplumsal yaşamında yer almasında farklı aktörler bulunmakta ve politika üretilmektedir. Göçmenlerin yeni konumlarının nasıl inşa edildiği ve bunun onlar üzerindeki etkileri meselenin önemli bir diğer kısmına işaret etmektedir. Göç yeni bir olgu olmamakla birlikte göçün güvenlikleştirilmesi ve siyasallaşması bugünlere aittir. Avrupa'nın göç sürecini yürütmesinde, 'güvenlikleştirirken politikalarını mesrulaştırma' yaklaşımı ağırlıktadır.

Göç meselesinin başlangıcının kolektif tarihle uyumlu bir biçimde Afrika'dan başladığı düşünülmektedir.¹ Küresel göç hareketliliklerinin ise beş dalgadan oluştuğu ifade edilmektedir:² İlk dalgayı Avrupa ülkelerinin sömürgeci girişimleriyle başlayan ve Birinci Dünya Savaşı bitene kadar devam eden süreçteki göçler oluşturmaktadır. İlk dalga ile aynı dönemde fakat farklı yönlere gerçekleşen ikinci dalga ise Avrupalıların sömürgelere göçüdür. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imparatorlukların dağılarak yeni devletlerin ortaya çıktığı dönemde yaşanan göç hareketleri üçüncü dalgayı oluşturmaktadır. Dördüncü dalgada ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgecilik sona ermesiyle sömürge ülkelerinden yaşanan göçler bulunmaktadır. Son olarak ise işgücü göçleri yaşanmıştır. Bunları takiben 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya gerçekleşen göçler, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla eski Sovyet vatandaşlarının yeni yurt arayışları neticesindeki göçler, 1991 Körfez Krizi sonucunda milyonlarca kişinin bulunduğu ülkelerden ayrılmasıyla ortaya çıkan göçler ve 2000'li yıllarla beraber artan düzensiz göçler, niteliklilerin göçü ve emeklilerin göçü gerçekleşmiştir.

Yaklaşık son yirmi yılda belirgin biçimde hissedilen iki gelişme pek çok ülkenin sınırlarını kontrol etme biçimini şekillendirmiştir. Bunlar küreselleşmenin sürekli hızlanması ve artan güvenlik endişeleridir. Hızlanan küreselleşme ile iletişim kanalları hareketlilikleri artırmıştır. Bununla birlikte küresel rekabetin artmasıyla ekonomik büyümeye katkı sunabilecek göçmenleri çekmeye yönelik politikalar izlenmiştir. Aynı zamanda küreselleşme çağındaki hükümetlerin ekonomik krizlerin etkilerini dışsallaştırma adına sıklıkla başvurduğu yöntemlerin başında göçmenlerin kullanılması gelmektedir. Küreselleşme ile güvenliğe dair kaygılar göç meselesini pek çok ülkenin siyasi gündeminde üst sıralara taşımıştır. Göç alan ülkeler turistler, iş insanları gibi bazı göçmen gruplar ve ziyaretçiler için kapılarını açık tutarken, yerlileri işlerinden edeceği veya güvenlik riski oluşturacağı düşünülenler için sınırlarını güçlendirmişlerdir. Sınır kontrolünde daha fazla hassasiyet arayışında olan devletler yeni teknolojileri

¹ Ian Goldin/ Geoffrey Cameron/ Meera Balarajan, *Exceptional People: How Migration Shaped Our World and will Define Our Future*, Princeton University Press, New Jersey, 2011, s. 11.

² Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa*, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 75-78.

benimsemiş, sorumluluklarını devlet dışı aktörlere kaydırmış ve çok taraflı ve ikili anlaşmalar geliştirmiştir.³

Ekonomik bütünleşmeyi sağlayan Avrupa ülkeleri siyasi entegrasyona yönelerek iç sınırların kaldırılması ve ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturulması yönünde bir dizi antlaşma imzalamıştır. Bunların neticesinde 2004 yılında Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (Frontex) kurulmuş, kendi içinde entegre ama dış sınırların kapalı olduğu bir yapının oluşturulmasında rol oynamasına imkân tanınmıştır.

Zaman içinde artan göç hareketleri Frontex'in görev ve yetki alanının genişlemesi ve dolayısıyla bütçesinin artmasıyla sonuçlanmıştır. Frontex'in düzensiz göçün durdurulması veya engellenmesine yönelik sıklıkla başvurduğu geri itme ve geri gönderme uygulamaları, bunlardan doğan insanlık dışı muamelelerin de artması uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin ihlalleriyle neticelenmektedir. Bu ihlallere insan hakları örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve medya aracılığıyla tanıklık edilmektedir.

Çalışmada Avrupa Birliği'nin ortak göç politikasını oluşturmak amacıyla imzalanan antlaşmalar ile düzenlenen programlar ve bunlardan hareketle uygulamaların zaman içinde yaşadığı değişim ve aşamalardan ilk olarak bahsedilmektedir. Sonra Frontex'in kuruluşu, yapısı, görev ve yetkilerine değinilmektedir. Son olarak Frontex'in uluslararası hukuka aykırı biçimde yarattığı hak ihlalleri örneklerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

I. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK GÖÇ POLİTİKASININ HUKUKİ ÇERÇEVESİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da sanayileşme ve ekonomik gelişim süreci başlamıştır. Sanayideki iş gücü ihtiyacını göçmen işçilerle çözen Avrupa ülkeleri gelişmekte olan ülkelerden kişileri kabul etmiştir. Yetmişli yıllara kadar devam eden göç, Petrol Krizi'nin yarattığı ekonomik durgunluktan nasibini almış, hükümetler engelleyici önlemlere başvurmuştur. Fakat bu önlemlere rağmen Avrupa'ya göç yasal ve yasal olmayan yollarla sürmüştür. Seksenli yıllarla beraber göçün engellenmesinin altında yatan neden ekonomik olmanın ötesine geçerek toplumsal ve politik bir gerekçeye doğru evrilmeye başlamıştır. Doksanlı yıllarda Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Doğu Bloku'nun çökmesi Avrupa'ya yönelen yeni bir göç hareketini başlatmıştır. 11 Eylül olayları ise göçü terörle ilişkilendirerek kavranmasına neden olmuş, göçmenler Avrupa devletleri ve toplumları için önemli bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Bu doğrultuda göç hareketlerini kontrol altına almak amacıyla ortak bir politika ve sistem oluşturma gayreti başlamıştır. Schengen Antlaşması ile başlayan günümüzde de hala devam eden bu gayret süreci çeşitli aşamalardan oluşmaktadır.

³ Goldin ve diğerleri, 2011, s. 153.

A.KÜRESEL ANTLAŞMALAR

I.Cenevre Sözleşmesi

İkinci Dünya Savaşı sonunda tüm dünyayı etkileyen göç hareketleri uluslararası düzenlemelere duyulan ihtiyacı artırmıştır. 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan "Herkes gördüğü zulüm karşısında sığınmadan yararlanma hakkına sahiptir" (Madde 14) ifade sığınmanın bir hak olarak kabul görülmesini mümkün kılarak bu düzenlemelerin temelini oluşturmaktadır. Ancak bireylere ilticayı bir hak olarak tanıyan bu madde devletlere sorumluluk yüklememektedir. Bir başka deyişle bu madde ile kişilerin iltica talepleri hak kapsamına alınırken sığınma talebinde bulunulan ülkelerin inisiyatifine terk edilmiştir. Hiçbir yaptırım içermemesine rağmen kendinden sonraki metinlere kaynaklık ederek hukuki bağlayıcılığı olan uluslararası anlaşmalara duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur.⁴

1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi ile mülteci kavramı, hakları ve sorumlulukları tanımlanmış, uluslararası korumanın yaygın hale getirilmesi amaçlanmıştır. Buna göre '1951'den önce' ve 'Avrupa'da' gerçekleşmiş olaylar sonucunda ülkesini terk etmek zorunda kalmış kişiler mülteci olarak tanımlanmıştır. Bu durum anlaşmanın 'zaman' ve 'yer' bakımından iki kısıtlama öngördüğüne işaret etmektedir.⁵ Bu kısıtlamalar 1951'den sonra Avrupa dışında gördüğü zulüm nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalanları mülteci tanımının dışında bıraktığından artarak devam eden göç hareketlerine yönelik ihtiyaca cevap vermede yetersiz kalmıştır.

2.New York Protokolü

1967 New York protokolü veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek Protokol olarak adlandırılan bu sözleşme ile Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan 'yer' ve 'zaman' sınırlaması sonlandırılmıştır. Metinde zaman kısıtlamasına tekabül eden "1951 öncesinde meydana gelmiş olaylar" ve yer kısıtlamasına karşılık gelen "Avrupa'dan gelen sığınmacılar" ifadeleri kaldırılmıştır. Bu protokol ile 1951 sonrasında meydana gelmiş olaylar nedeniyle Avrupa dışından gelenler de mülteci statüsü çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

⁴ Zehra Hopyar, "Türkiye'de Suriyelilere Yönelik Uygulanan Entegrasyon Politikaları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Sosyoloji, Sakarya, 2017, s.41-42.

⁵ Türkiye de Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında kabul etmiş, yer ve zaman kısıtlamalarını onaylamıştır. Bu doğrultuda 1951'den önce Avrupa'da olan olaylar nedeniyle iltica talebinde bulunanlar için mülteci statüsünü tanıyacağını belirtmiştir. 1967 Protokolü ile Türkiye zaman kısıtlılığına son verirken yer kısıtlılığını sürdürmektedir. Başka bir ifadeyle yalnızca Avrupa'dan gelenleri mülteci olarak kabul etmekte yani coğrafi çekince koyarak bu protokolü kabul etmektedir. 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu ile Avrupa dışından gelenler şartlı mülteci (eski ismiyle sığınmacı) olarak adlandırılmıştır.

B. BÖLGESEL ANTLAŞMALAR, ZİRVELER VE PROGRAMLAR

I.Schengen Antlaşması

Avrupa'daki endüstriyel büyüme neticesinde ortaya çıkan işgücü ihtiyacı gelişmekte olan ülkelerden gelen misafir işçilerle karşılanmış ve bu sayede Avrupa'ya doğru büyük bir emek göçü yaşanmıştır. Fakat zamanla göçmen sayısının sürekli artışı ile Avrupa ve küresel ölçekteki ekonomik ve siyasi krizler göçün durdurulmasına yönelik adımlar atılmasına neden olmuştur. İç sınırların kaldırılarak ortak göç politikaların oluşturulmasına yönelik adımların atılması gerekliliğinin dile getirilmesiyle önemli gelişmelerin başında Schengen Antlaşması gelmektedir.

1985 yılında Avrupa Topluluğu ülkelerinden Fransa, Batı Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanarak bu devletlerin ortak sınırlarındaki kontrollerin kaldırılmasını hedefleyen antlaşmadır.⁶ Fakat Schengen Uygulama Sözleşmesi 1990'da imzalanırken uygulamaya geçmesi 1995 yılını bulmuştur. Ayrıca bu süreçte İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Avusturya, İsveç, Finlandiya, Danimarka ile birlik ülkesi olmayan Monaco, İzlanda ve Norveç bazı ülkeler Schengen Antlaşmasını imzalamışlardır.⁷ Schengen Uygulama Sözleşmesi ile sözleşmeye taraf olan ülkelerin sınır kontrollerini kaldırarak serbest dolaşımın mümkün kılınması ve ortak bir dış sınır oluşturulması hedeflenmiştir. Dış sınırlara yönelik vize rejimi, polis, gümrük, adalet, terörizm gibi konularda ortak bir anlayış çerçevesinde bir tutum belirlemeye dair kurallar söz konusu olmuştur.⁸ Antlaşma doğrultusunda Schengen Bilgi Sistemi adıyla bir veri tabanı kurularak sınır ve polis kontrolleri, suçların önlenmesi, suçluların yargılanması, vize ve oturma izinlerinin verilmesi gibi konularla ilgili verilerin toplanması ve paylaşılması mümkün olmuştur.⁹ Bu veri tabanı uygulaması iç sınırları yok olsa da dış sınırları keskinleşen adeta kaleye dönüşen 'Kale Avrupası' adlandırmasına neden olmuştur.¹⁰

Görüldüğü gibi oluşturulan Schengen alanı ile göç hareketlerine yönelik kontrol mekanizmalarının hâkim olduğu ortak bir dış sınır oluşturulmuştur. Schengen sistemi ortak bir göç ve mülteci politikasının eksikliğinin giderilmesine yönelik ilk adımlardan biridir. Lakin Avrupa'nın dış sınırlarını korumak amacıyla birlik üyesi ülkelerin uyguladığı sert uygulamaların çoğu zaman gayri insani olması ve düzensiz göçmenlerin

⁶ Avrupa Komisyonu, Schengen Agreement and Convention, (<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/schengen-agreement-and-convention.html>), (s.e.t.: 10.01.2024).

⁷ N. Aslı Şirin Öner, "Çabalar Sonuç Verecek mi? Avrupa Birliği'nin Ortak Bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri", Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar. S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 544.

⁸ Öner, 2015, s. 544.

⁹ Öner, 2015, s. 544.

¹⁰ Ayhan Kaya/ Aslı Aydın, Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, Hiperlink yayınları, İstanbul, s. 106.

kriminalize edilmesi gibi nedenlerle Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile insan hakları bağlamında eleştirilmektedir. Bu antlaşma iç sınırların kaldırıldığı bir alanın varlığına rağmen dış sınırlara yönelik yüksek duvarların örülmeye başlandığı bir sürece tekabül etmektedir.

2.Maastricht Antlaşması

Avrupa Birliği'nin ortak göç politikası oluşturma çabasının önemli bir aşaması bu antlaşma ile sağlanmıştır. Schengen Antlaşması ile iç sınırların kaldırılması ve Avrupa Tek Senedi ile ortak bir pazar amacının varlığı bu anlaşmanın imzalanma sürecini hızlandırmıştır.¹¹ 1992 yılında Avrupa Topluluğu tarafından imzalanan Maastricht Antlaşması ile topluluk birliğe dönüşmüştür. Antlaşmada birliğin hedefleri, iç sınırların kalktığı, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin güçlendirildiği; ortak bir savunma politikasının yürürlüğe konulması; birlik vatandaşlığı kurularak üye devletlerin uyruklarının haklarının ve çıkarlarının korunması; yargı ve içişleri alanında güçlü bir iş birliğinin sağlanmasıdır.¹²

Üye ülkelerin ilticaya yönelik usullerin ihlalinin önlenmesi, iltica talebinde bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının sayısının azaltılması, düzensiz göçle mücadele edilmesi gibi göç politikalarına yönelik konular antlaşmada odaklanılan önemli başlıklar arasında yer almıştır.¹³ Üye devletlerin kolluk kuvvetlerince yürütülen operasyonlarının ve kamu düzenini korumak için gerekli gördüğü tedbirlerin sorgulama veya denetleme yetkisinden bağımsız kılınmıştır.¹⁴ Bu da temel haklardan olan sığınma hakkının güvenlik gerekçesiyle sınırlamalara maruz kalabileceğinin önünü açmaktadır.

Bu antlaşmada önemli olan bir başka mesele de 'Avrupa Birliği vatandaşlığıdır.' Buna göre birlik üyesi ülkelerin vatandaşları Avrupa Birliği vatandaşı olarak kabul edilecektir. Bununla üye bir devletin vatandaşları diğer üye devletin sınırları içinde serbest dolaşım ve ikamet hakkı elde etmiştir. Avrupa Birliği vatandaşlığına getirilen en büyük eleştirilerin başında birlik topraklarında yaşayan ama Avrupa Birliği vatandaşı olmayanları kapsamamasına yöneliktir.¹⁵ Görüldüğü gibi Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Avrupa Birliği vatandaşlığı ile üye devletlerin vatandaşlarının serbestçe dolaşımı mümkün kılınmasına rağmen üçüncü

¹¹ Mertcan Turan, Avrupa Birliği Güvenlik Odaklı Göç Politikalarının İnsan Haklarına Etkisi: Frontex'in Operasyonları ve Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Uluslararası İlişkiler, Kocaeli, 2021, s.30.

¹² İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma Maastricht Antlaşması, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 4.

¹³ Melis Başaran, Frontex'in Kullandığı Müdahale Biçimlerinin Uluslararası Hukuktaki Yeri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Uluslararası İlişkiler, Antalya, 2022, s.6.

¹⁴ AB Başkanlığı, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, 2011.

¹⁵ Öner, 2015, s. 548-549.

ülke vatandaşlarının iltica taleplerine yönelik uygulamalarda detaylı bir düzenlemeye gidilmemiştir.

3. Amsterdam Antlaşması

Sınırların yeniden ele alındığı Schengen Antlaşması ile başlayan süreç Maastricht Antlaşması'ndaki değişikliklerle Avrupa Birliği'ne dönüşmüş ve ihtiyaç duyulan diğer aşamaları gündeme getirmiştir. 1999'da yürürlüğe giren antlaşmada güvenlik, özgürlük, adalet ve göç alanlarında iş birliği içinde olma, Schengen müktesebatının Amsterdam Antlaşması'na dahil edilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedefleri, kriz yönetim kapasitesinin geliştirilmesi başlıca konular arasındadır.¹⁶

Ortak sığınma politikası oluşturma çabası açısından Amsterdam Antlaşması'nın getirdiği yeniliklerden biri göç ve sığınma ile ilgili uygulamaların ve politikaların ayrı bir maddede (63. Madde) düzenlenmiş olmasıdır. Göç ve göçmen politikaları, iltica talebinde bulunanlar, birlik üyesi bir ülkede yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının diğer üye ülkelerden ikamet izni alabilmelerinin önünün açılmasına yönelik düzenlemelere bu maddede yer verilmiştir.¹⁷ Ayrıca yine bu antlaşma ile Schengen Antlaşması Avrupa Birliği müktesebatının parçası haline getirilmiş ve bu sayede birlik üyesi ülkeler sınır kontrollerinin sorumluluğunu birliğe devretmişlerdir.¹⁸ Amsterdam antlaşmasının getirdiği bir başka değişiklik ise birliğe tanınan yetkilerin sınırları içinde, ayrımcılıkla mücadele etmek için uygun girişimlerde bulunma yetkisinin tanınmış olmasıdır.¹⁹

4. Tampere Zirvesi

1999 yılında toplanılan Tampere Zirvesi sonunda AB düzeyinde ortak bir göç politikası oluşturarak güvenlik, adalet ve özgürlük alanları oluşturulmuştur. Organize suçların sonlandırılması, mülteci veya geçici koruma statüsü tanınmasına yönelik ortak bir kurallar bütünü oluşturulması, adalete erişimin güçlendirilmesi, uzun süre ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının haklarının artırılması hususlarını içeren bazı maddeler²⁰ üzerinde uzlaşmıştır.²¹ Görüldüğü gibi Tampere programı ile

¹⁶ Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN>, 1997, (s.e.t.: 13.01.2024).

¹⁷ Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN>, 1997, (s.e.t.: 13.01.2024).

¹⁸ Öner, 2015, s. 550.

¹⁹ Burak Tangör, "AB Temel Haklar Politikası ve Eleştirileri. İnsan hakları Yılığ", 35, 2017, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ihy/issue/62004/928159>, s. 115-139.

²⁰ Bu maddeler şu şekildedir: Kaynak ülkelerle iş birliği, ortak bir Avrupa sığınma sistemi, üçüncü ülke vatandaşlarına adil muamele, göç akınlarının yönetimi, Avrupa'da hukuka daha etkin erişim, yargısal kararların karşılıklı olarak tanınması,

Avrupa sığınma sistemi, düzenli göç ve göçmenlerin entegrasyonu, düzensiz göç ile mücadele, kaynak ve transit ülkelerle iş birliğini içeren ortak bir göç ve sığınma politikası öngörülmüştür.²² Bir başka deyişle Tampere döneminde ortak bir sığınma sistemi, birliğin dış sınırlarının korunması, yasal olmayan girişlere izin verilmemesi, iltica talebinde bulunanlara yönelik tanınan koruma türlerinde uzlaşma gibi konuları içeren yasal bir çerçevede mutabık kalınması amaçlanmıştır.²³

Üzerinde uzlaşmış bir sığınma sistemi oluşturma sürecindeki bir aşama olan Tampere Zirvesi sığınmacı hakları ve geri göndermeme ilkesine vurgu yapması açısından da önemli bulunmaktadır.²⁴ Tampere Zirvesi'nin bir taraftan başta Cenevre Sözleşmesi olmak üzere tüm insan hakları metinlerini yok saymadan ama düzensiz göçe karşılık sınırların daha netleştirilerek ortak bir sığınma sistemi oluşturma çabası içinde olduğu söylenebilir. Göçü siyasallaştırma, sivil toplum kuruluşlarının sürecin dışında bırakılması gibi nedenlerle demokratik olmaması bağlamında eleştirilmektedir.²⁵

5.Lahey Programı

2004 tarihinde kabul edilen Lahey programı Tampere Zirvesi'nin devamı niteliğinde olup, ortak güvenlik, özgürlük, adalet hedeflerinin geliştirilmesine yönelik bir adım olarak görülmektedir. Bu programda “sığınma, göç ve sınır politikaları, ortak sığınma sisteminin inşa edilmesi, düzenli göçün AB'ye katkıları ve kayıtdışı istihdamla mücadele edilmesi, menşe ve transit ülkelerle ortaklık, geri dönüş ve geri kabul politikalarının belirlenmesi, sınır kontrollerinin artırılması, düzensiz göçle mücadele edilmesi, biyometrik ve enformasyon veri sistemlerinin kurulması, vize politikasının tespit edilmesi ve bilgi alışverişinin iyileştirilmesi” gibi hedefler belirlenmiştir.²⁶ 2005 yılında Avrupa Birliği Konseyi tarafından Göç Dair

AB üyesi ülkelerin hukuk sistemlerinin uyumlaştırılması, suçun önlenmesi, suç karşı iş birliğinin güçlendirilmesi, kara para aklanmasını önlemeye yönelik özel eylemlerde bulunulması.

²¹ European Parliament, Tampere European Council 15 and 16 October 1999 Presidency Conclusions, https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, 1999, (s.e.t.: 13.01.2024).

²² Orhan Koçak/ R. Demet Gündüz, “Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi”, C. 6, S.12, 2016, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, , s.75.

²³ Nail Öztaş/ Selman Salim Keşgin, Uluslararası İnsan Hareketliliklerinin Yönetimi ve Göç Politikaları, VI. Kamu Politikaları Çalıştay1, Sakarya, 2015, s.64.

²⁴ Zerrin Savaşan, “AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı Ve Devam Eden Kısıtlamalar”, 2009, İnsan Hakları Yılığ1, s. 27.

²⁵ Tony Bunyan, The Story of Tampere An Undemocratic Process Excluding Civil Society, Statewatch Briefing, (2003), <https://www.statewatch.org/media/documents/news/2008/aug/tampere.pdf>,

²⁶ Adem, Akgün, Avrupa Birliği'nin Değişen Göç Politikalarının Sığınma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Küresel Yaklaşım kabul edilmiş ve bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin kaynak ülkelere ekonomik destekte bulunarak iş birliği içinde olması, güvenli üçüncü ülke ve geri kabul antlaşmalarının desteklenmesine değinilmiştir.²⁷ Ayrıca bu dönemde birliğin dış sınırlarının korunması ve operasyonel faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili yetkilendirilmiş Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (Frontex) kurulmuştur.²⁸

6.Lizbon Antlaşması

2009'da yürürlüğe giren antlaşmada Maastricht Antlaşması ile inşa edilmiş üç sütunlu yapı değiştirilerek iki sütunlu yeni bir yapı oluşturulmuştur. Buna göre Avrupa Birliği Antlaşması'nda AB yapı ve örgütlenmesi, Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmasında ise birliğin işleyişi, kurumlarının görev ve yetkileri gibi hükümlere yer verilmiştir.²⁹ Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın özgürlük, güvenlik, adalet başlığında göç ve sığınma konularına değinilmiş, yetkilerin Avrupa birliği kurumları ile üye devletler arasında paylaşılması ifade edilmiştir. Antlaşmanın getirdiği diğer yenilikler dış sınırlar ile iç güvenliğin bütünleştirilmiş yönetimi, iltica taleplerine yönelik tanınan koruma türlerinin (mülteci, ikincil koruma, geçici koruma) geliştirilmesidir.³⁰

Lizbon antlaşması'da yaşanan değişimler eleştirilere yönelik temel hakları referans alan bir gelişim gösterme çabası olarak okunabilmekle birlikte yaşanan hak ihlallerine çare olamamıştır.

7.Stockholm Programı

Programda sınır yönetimini koruyan ve geliştiren amaçlar tekrarlanmıştır. Programda belirlenen altı konu başlığı şu şekildedir: "Adalet ve hukuk Avrupası, sığınma ve göç alanında sorumlulukla birlikte ortaklık ve dayanışma, Avrupa Birliği'nin dış politikasında özgürlük, güvenlik ve adalet alanının geçerli olması, terörizm, organize suç ve diğer tehditlerle mücadele, vatandaşlık ve temel hakların teşvik edilmesi, Avrupa Birliği sınır yönetimi ve vize politikalarıdır."³¹ Dayanışma ilkesinin artırılması gerekliliğinin altının çizildiği metinde dış sınırlara yönelik kontrollerin artırılması için Frontex ile iş birliği içinde olunması, göç, güvenlik, gümrük konularına dair başlıklarda 'rasyonelleşme' kavramına işaret edildiği görülmektedir.³² Buradaki

İnsan Hakları Anabilim Dalı, İstanbul 2016, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, s.89.

²⁷ Akgün, 2016, s.89.

²⁸ Öner, 2015, s. 553.

²⁹ Öner, 2015, s. 558.

³⁰ Öner, 2015, s. 558.

³¹ Stockholm Programme, [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009IP0090\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009IP0090(01)&from=EN), 2009, (s.e.t.: 13.01.2024).

³² Pelin Sönmez, Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Post kolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyaloğu. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014

rasyonelleşmeden kasıt nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyacı düşündürmektedir.

Bu süreçte Avrupa Birliği'nin sınırlarına yönelen düzensiz göç hareketlerindeki artış ve Frontex'in birliğin önemli organlarından biri haline gelmesi temel hak ve özgürlüklerinin zedelenmesine neden olmuştur. Göçün güvenlikle ilişkilendirilerek ele alınması, temel hakların ihlali ve Avrupa'ya gelmek isteyenlerin Avrupa'nın dışında bırakılmasına yönelik uygulamalara başvurulmasıyla sonuçlanmıştır.

8.Dublin Tüzüğü (I-II-III)

Avrupa ülkelerinin iltica hakkındaki yasal çerçevesinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu sözleşme ile sığınma başvurularını incelemekle görevli ülkenin belirlenmesine yönelik adım atılmıştır. Buna göre 'başvuru sahibinin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre daha önceden mülteci statüsünü kazanmış olan aile üyelerinin olduğu üye devlet, başvuru sahibine oturma izni veren veya vize vermiş olan üye devlet, bir üye devlette yaşamakta olan ve altı aydan fazla önceden başvuru yapmadıkça başvuru sahibinin yasadışı yolla girdiği ilk üye devlet, vize talep edilmeyen üçüncü ülke vatandaşı olmadıkça başvuru sahibinin girişini kontrol etmekten sorumlu olan üye devlet, başvuru sahibinin transit havayolu ile geçiş yaptığı üye devlet, başvurunun yapıldığı üye devlet' sığınma başvurusunu incelemekle yükümlü devlettir.³³ Dublin Antlaşması ile Avrupa ülkelerine yapılan iltica başvurularının üye ülkelerce ayrı ayrı değerlendirilmesine gerek kalmadan topluluk tarafından belirlenen bir üye ülke tarafından değerlendirilmesine karar verilmiştir.³⁴ Bu sayede bir kişinin üye ülkelerin tamamında iltica başvurusunda bulunarak sığınma sistemini kötüye kullanmasının önüne geçilmiş olacaktır.³⁵ Lakin sığınma sistemi hem antlaşmada belirtildiği gibi yürütülmemiş hem de dayanışmadan uzak olduğu gerekçesiyle memnuniyetsizliklerle karşılaşmıştır.

Kendinden önceki Dublin Antlaşması'nda olduğu gibi Dublin II'de de temelde sığınma talebini değerlendirme sorumluluğu olan ülkenin belirlenmesini ele almıştır. Dublin Antlaşmasının uygulanması esnasında ortaya çıkan sorunların göz önüne alınarak iltica başvurusunda bulunan kişilerin parmak izlerinin karşılaştırılması amacıyla Avrupa Birliği Parmak İzi Veri tabanının (Avrupa Daktiloskopi-EURODAC) oluşturulması konusunda karara varılmıştır. 14 yaşından büyük tüm sığınmacıların parmak izinin kayıtlı olduğu bu sistem ile hem yasal olmayan yollarla bir üye devlete giriş yapmış bireylerin tespiti hem de Dublin I'in uygulanmasını zorlaştıran kişinin iltica talebinde bulunduğu ilk ülkenin belirlenmesi mümkün olacaktır. Dublin Yönetmeliğince hem bireyin sığınma hakkını dilediği ülkeden yana

³³ Enver Bozkurt/ Mehmet Özcan, Avrupa Birliği Temel Mevzuatı, Asil Yayınları, Ankara, 2008.

³⁴ Andrew Geddes, International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe. International Migration, 39(6), 2001, s.24.

³⁵ Cansu Güleç, "Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları", 2(2), 2015, TESAM Akademi Dergisi, s.85.

kullanması engellenmekte hem de üye devletler arasında eşit olmayan sorumluluk ve görev paylaşımına gidildiği görülmektedir. Bu eşitsizlik sınır ülkelerinin yükünü artırırken zaman zaman ülkeler arası huzursuzluklara da yol açmaktadır.

Dublin II'yi yeniden biçimlendirmek amacıyla hazırlanan Dublin III, sığınmacıların hakları, üye devletlerin yükümlülükleri, uluslararası hukuk kuralları ile uluslararası mahkeme kararları özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Avrupa Birliği Adalet Divanı kararları dikkate alınarak Dublin III oluşturulmuştur.³⁶ Dublin III sisteminde üye devlete uluslararası koruma başvurusu yapılır yapılmaz sığınma başvurusundan sorumlu üye devletin belirlenme süreci başlayacaktır. Dublin III'ün yeniliklerinden biri her üye devletin bir üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız bir kişi tarafından kendisine yapılan sığınma başvurusunu kendi sorumluluğunda olmasa bile incelemeye karar verebilmesidir.³⁷ “Uluslararası koruma başvurusunun yapıldığı ve sorumlu üye devleti belirleme sürecini yürüten üye devletin karar almadan önce özellikle kültürel mülahazalara dayanan insani gerekçelerle başka bir üye devletten sığınmacının kabul edilmesine ilişkin talepte bulunabilmektedir”.³⁸

Sonuç olarak Dublin tüzükleri üç ana konuya odaklanmaktadır: İlki sığınmacıların Avrupa Birliği'ndeki iltica başvurularında tek hakları olduğu ve reddedilmesi durumunda üye devletlerin tamamının karşılıklı karar alması gerekmektedir. İkinci olarak sığınma başvurusunu incelemekle sorumlu üye devlet Dublin sistemindeki kriterler uyarınca belirlenmektedir. Sığınmacıların başvuruyu incelemekten sorumlu üye devlete transfer edilebilmesi de sonucudur.³⁹

Avrupa Birliği'nin ortak sığınma politikası oluşturma ve düzensiz göçü sınırları dışında bırakma gayretine işaret eden tüm bu hukuki çerçeve başarılı olamamış, uzlaşma çabası sürmektedir. Avrupa Birliği'nin bu politikalarının neticelerini gelinen noktada Avrupa'nın sınır ülkeleri ve sığınmacılar yaşamaktadır. Sınır ülkelerinin artan sorumlulukları süreci yönetmelerindeki yapıcılığa zarar vermekte, politikalarının sertleşmesine neden olabilmektedir. Bu da her geçen gün insan hakları hukukundan uzaklaşarak hak ihlallerinin derinleşmesiyle sonuçlanmaktadır.

³⁶ Kutluhan Bozkurt, AB Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku, Mülteci Statüsü ve Sığınma, Legal Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2018, s. 137.

³⁷ Türkan Melis Parlak, Avrupa Birliği Mülteci Hukuku Reformunda Düzensiz Göçmenlerin Statüleri, Özyeğin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Bölümü, 2021, İstanbul, s.41.

³⁸ Parlak, 2021, s. 42.

³⁹ C. Garcés-Masareñas, “Why Dublin “Doesn't Work””, Notes Internacionales CIDOB, 135, 2015, s. 2.

II.FRONTTEX: AVRUPA SINIR VE SAHİL GÜVENLİK AJANSI

A.KURULUŞU, YAPISI VE GÖREVLERİ

Amsterdam Antlaşması'nda birlik vatandaşlarının serbest dolaşım hakkını sürdürerek 'güvenli' bir alan ifadelerine yer verilmişti. Bu doğrultuda önceki düzenlemelerde yer alan 'adalet ve içişlerinde iş birliği' başlığı Amsterdam Antlaşması'nda 'özgürlük, güvenlik, adalet alanı' olarak nitelendirilerek bu güvenli alan meselesi ön plana çıkarılmıştır. Bu güvenli alanla kasıt düzensiz göçle mücadelenin olduğu, dış sınırların kontrol altında tutulduğu, suçla mücadele edildiği bir resimdir. Sonrasında da devam eden çok sayıda antlaşma, zirve, program neticesinde birlik üyesi devletlerin dış sınırlarındaki iş birliğin yönetilmesi için Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı'nın kurulmasına karar verilmiş, 2004 yılında resmi olarak Frontex kurulmuştur.

Frontex'in kurulduğunu gösteren tüzüğün ilk maddesinde Avrupa Birliği içinde kişilerin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla yüksek seviyede kontrol ve gözetim içeren entegre bir yönetimin kurulması şeklinde Frontex'in amacı belirtilmiştir.⁴⁰ Başlangıçta bu doğrultuda dış sınırların denetimine yönelik operasyonel faaliyetlerin sürdürülmesi, geri dönüşe yönelik faaliyetlerde bulunulması, risk analizlerinin sunulması olsa da zamanla yetkileri artmıştır. Şüphesiz Avrupa'nın artan 'göç fobisi' bunun ilk nedenidir.

Frontex'in yönetim kurulunda üye ülkelerden birer temsilci ve Avrupa Komisyonu'ndan iki uzman temsilci bulunmaktadır. Bu yönetim kurulunun yanında icra direktörü, icra direktör yardımcıları, temel haklar görevlisi ve danışma forumu ajansın idari yapısının unsurlarıdır. İcra direktörü Frontex'in yasal temsilcisidir. Avrupa Birliği kurumları ve yönetim kurulunun yetkileri dışında tamamen bağımsız olan icra direktörü hiçbir organ veya devletten talimat istememekte ve almamaktadır.⁴¹ Yönetim kurulu tarafından kabul edilenleri yasal sınırlara göre hazırlanıp uygulanmasından sorumlu kişi icra direktörüdür. Yine üye devletlerin önerilerinin değerlendirilmesi, faaliyetlerin koordine edilmesi, onaylanması, uygulanması, operasyonların uluslararası hukuki metinlere uygunluğunun değerlendirilmesi, teknik ekipmanların belirlenmesi gibi çoğu şey icra direktörünün temel görevleridir.⁴²

⁴⁰ Official Journal of the European Union, COUNCIL REGULATION (EC) No 2007/2004 of 26 October 2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN>, 2004, (s.e.t.: 15.01.2024).

⁴¹ Başaran, 2022, s.55.

⁴² Official Journal of the European Union, Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and Repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896&from=EN>, 2019, (s.e.t.: 15.01.2024).

Kurumun tüzüğünde 2019 yılında yapılan değişiklik çerçevesinde Temel Haklar Görevlisi'nin yetkileri genişletilmiştir: "Görevlinin kendi personelini kendisinin seçmesi ve seçilen personelin yalnızca kendisine rapor vermesi, ajansın tüm faaliyetlerinde temel haklara saygı ile ilgili tüm bilgi ve belgelere erişim yetkisinin bulunması, üçüncü ülkeler de dahil olmak üzere herhangi bir ortak operasyon, pilot proje, geri dönüş operasyonu veya geri dönüş müdahalesine yerinde ziyaretler yapması".⁴³

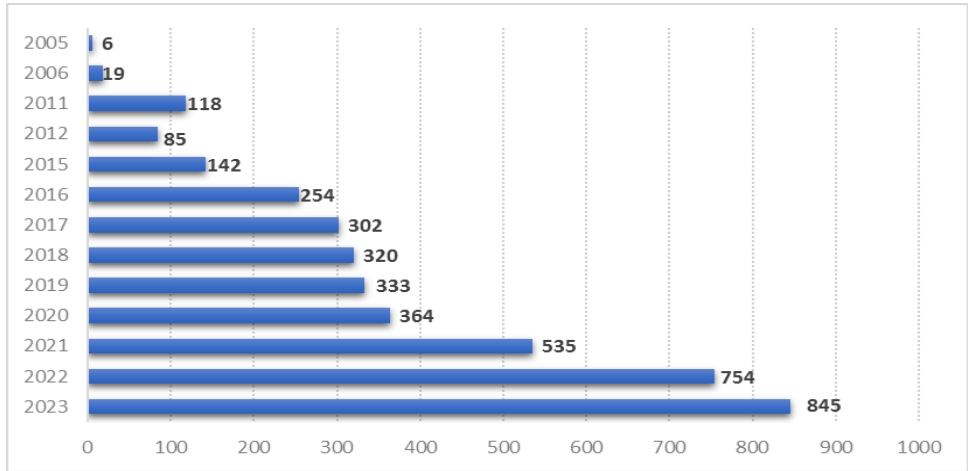
Görüldüğü gibi dış sınırların yönetiminin sağlanması ve üye devletlerin iş birliğinin koordine edilmesi Frontex'in başlıca sorumluluk alanıdır.

B.BÜTÇESİ VE KAYNAKLARI

Başlangıçta Avrupa Birliği bütçesinden, birlik üyelerinden ve Schengen Bölgesi'ne üye ülkelerinden gelen katkı payları Frontex'in bütçesini oluşturmuştur. İlk yıllarda bütçe kısıtlılığından bütçe giderleri personel giderleri, idari giderler ve operasyon harcamaları başlıklarıyla sınırlı tutulmuştur.⁴⁴

Zamanla artan düzensiz göç hareketlilikleri sınırların güvenliğine yönelik müdahalelerin çeşitlenmesine ve çoğalmasına sebep olurken bu durum ajansın bütçesinin düzenli biçimde artmasıyla sonuçlanmıştır.

Grafik: Frontex'in 2005'ten 2023'e Kadar Avrupa Birliği'ndeki Yıllık Bütçesi (milyon euro)

Kaynak: Statista

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi bütçesi düzenli bir büyüme gösteren Frontex ilk yıl 2005'te 6 milyon Euro bütçeye ve 57 personele sahiptir. Bir sonraki yıl 9 milyon Euro'ya yükselen Frontex bütçesi 2015

⁴³ Official Journal of the European Union, 2019.

⁴⁴ Official Journal of the European Union, 2004.

yıldındaki ‘mülteci krizi’ nin yarattığı ‘sınır güvenliği’ kaygılarıyla 142 milyon Euro olmuş ve her geçen yıl daha fazla personel ve bütçe tahsis edilmeye başlanmıştır. Bu bütçedeki en büyük gider kalemi ise operasyonel faaliyetlere aittir.⁴⁵ Küresel ölçekteki zorunlu göçü artıran nedenler sürdükçe Frontex’in hem bütçesindeki artış hem de sınır yönetimindeki payı giderek artacaktır.

III.FRONTEx’İN OPERASYONLARI VE İNSAN HAKLARI

Avrupa Birliği’nin dış sınırlarının güvenliğini sağlamakla yükümlü Frontex, üye devletlerle iş birliği içinde operasyonlar düzenlemektedir. Üye devletlerle gerçekleştirilen bu operasyonlar deniz, hava ve kara yollarından sürdürülmektedir.

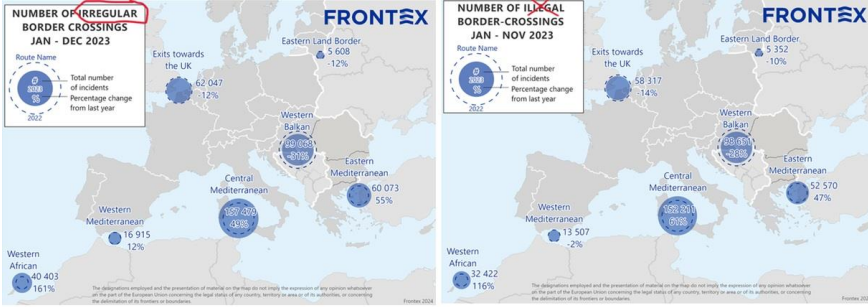
Denizdeki operasyonlar deniz yoluyla Avrupa Birliği sınırlarına ulaşmak isteyen düzensiz göçmenlerin tespit edilmesi, göçmen kaçakçılığının engellenmesi, üye devletlerle iş birliğinin artırılması amaçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Göçmenleri taşıyan teknelere yönelik müdahale etme yetkisi de tanınmıştır. Hava operasyonları diğer alanlara göre yoğunluğu daha az olan ve daha çok sahte vize ve pasaport işlemleri, takibi gibi süreçlerden oluşmaktadır. Üye devletlerin kara sınırında gerçekleşen operasyonlarda hem gümrük iş birliği hem de düzensiz göç ve sınır ötesi suçlarla mücadele edilmektedir.

Avrupa’ya yönelen göç hareketleri belli başlı rotalar üzerinden gerçekleşmektedir. Aşağıdaki haritada da görülebildiği gibi bunlar Batı Akdeniz, Orta Akdeniz, Doğu Akdeniz, Batı Afrika, Batı Balkan ve Doğu Sınırları rotalarıdır. Dönemsel olarak bazı rotalar diğerlerinden daha yoğun olmaktadır. Bunların içinde Yunanistan sınırına karşılık gelen Doğu Akdeniz rotası düzensiz göçmenlerce en fazla tercih edilenidir.

Frontex’in uygulamaları çoğu insan hakları kuruluşları, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşlarınca eleştirilmekte, sözü geçen hukuki metinlerle uyuşmayan, Frontex’in özgürlük, güvenlik, adalet vurgularıyla örtüşmeyen faaliyetlerin aktörü haline geldiği düşünülmektedir. Başlıca uygulamalarından olan sınır kontrolü için kullanılan teknolojiler tıp ve elektronik alanındaki gelişmelerden faydalanılarak oluşturulmuştur. Biyometrik verilerle ülkeler tarafından belirlenen risk faktörleri de eklenerek “makbul göçmenlerin” kabulü sağlanmaktadır. Ükelere göre değişiklik göstermekle beraber başlıca risk kategorileri uyruk, yaş, cinsiyet, aile üyeleri, meslek, önceki gelir durumu ve mal varlığıdır.⁴⁶ 2023 yılının Aralık ayında European Council on Refugees and Exiles (ECRE) tarafından Frontex’in yayınlarında doğru bir dil kullanımı tercih etmediği, Cenevre Sözleşmesi’nde kimsenin ‘illegal’ (yasadışı) olmayacağı, herkesin sığınma hakkına sahip olduğu dile getirilmiş ve eleştirilmiştir. Bu eleştirinin ardından Frontex aşağıdaki haritada görüldüğü gibi illegal ifadesi yerine doğrusu olan ‘irregular’ (düzensiz) kavramını kullanmıştır.

⁴⁵ Frontex, Budget 2023, <https://prd.frontex.europa.eu/document/voted-budget-2023/>, 2023, (s.e.t.: 15.01.2024).

⁴⁶ Goldin ve diğerleri, 2011, s. 154.

Kaynak: European Council of Refugees and Exiles (ECRE), <https://twitter.com/ecre/status/1747281183669440609?s=20>, 12.12.2023

A. GERİ İTME UYGULAMALARI

Geri itme kişilerin ayrılmaya çalıştıkları ülkeye veya geri dönüşlerine imkân tanınmadan açık denizlere zorla gönderilmeleri anlamına gelmektedir. Sığınmacıların kolluk kuvvetleri tarafından fiziksel olarak gönderilmeleri doğrudan geri itme, kolluk kuvvetleri ve sığınmacıların denizdeki karşılaşmalarında ilerlemelerine izin verilmeyerek botlarının etrafında daireler çizip geri gitmeye zorlanmaları da dolaylı geri itmedir.⁴⁷ Geri itme uygulamaları sığınmacılara sıkça uygulanmakta ve çok sayıda insanın hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır.

İnsan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşu raporlarına ve medyaya yansıyan haberlerde çok sayıda bu geri itme örnekleriyle karşılaşmaktadır. 2020 yılında bir sivil toplum kuruluşu tarafından yayınlanan rapora göre pandemi sürecinde Avrupa Birliği üyesi ülkelerin en az 40.000 kişiye geri itme yöntemiyle yasal olmayan operasyon düzenlediği iddia edilmiştir.⁴⁸ İtalya'nın önde gelen insan hakları ve göç uzmanlarından, Palermo Üniversitesi'nde iltica hukuku profesörü Fulvio Vassallo Paleologo, son raporların Avrupa'ya ulaşmaya çalışan göçmenlerin ölümlerinde bir artış olduğunu ve aynı zamanda AB ülkelerinin Libya gibi AB üyesi olmayan ülkelerle işbirliğinin arttığını ve bunun da birçok kurtarma operasyonunun başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Batı Balkanlar'daki yasadışı geri itmeleri belgeleyen 13 STK'dan oluşan bir koalisyon olan Sınır Şiddetini İzleme Ağı tarafından yayınlanan yıllık rapora göre, 2020 yılında Hırvatistan'daki verilere göre kişilerin tamamına yakınına istismar ve orantısız güç uygulanmıştır.⁴⁹ Yunan makamları tarafından

⁴⁷ Ali Bilgiç, Push-back and the violence of Frontex. <https://civilsocietyfutures.org/push-back-violence-frontex/>, 2017

⁴⁸ Lorenzo Tondo, Revealed: 2,000 refugee deaths linked to illegal EU pushbacks, The Guardian, <https://www.theguardian.com/global-development/2021/may/05/revealed-2000-refugee-deaths-linked-to-eu-pushbacks>, 2021, (s.e.t.: 08.01.2024).

⁴⁹ Annual Torture Report 2020, Border Violence Monitoring Network, <https://borderviolence.eu/app/uploads/Annual-Torture-Report-2020-BVMN.pdf>

gerçekleştirilen geri itmelerin % 89'u, işkence veya insanlık dışı muamele anlamına geldiğini iddia ettiğimiz bir veya daha fazla şiddet ve istismar biçimi içermektedir. Buna göre işkence veya insanlık dışı muameleye maruz bırakılan geri itilen kişilerin % 52'si çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Kişilerin çırılçıplak soyularak bir odada alıkonulduğu, kamyonlarla taşındığı, şiddet uygulandığı gibi insanlık dışı pek çok uygulamadan söz edilmektedir.

Bellingcat, Lighthouse Reports, Der Spiegel, ARD ve TV Asahi tarafından yürütülen bir araştırma, Frontex'e bağlı gemilerin, Yunan suları üzerinden Avrupa Birliği'ne girmeye çalışan mülteci ve göçmenleri uzaklaştırmaya yönelik deniz "geri itme" operasyonlarında suç ortağı olduğunu ortaya koydu.⁵⁰ Frontex varlıklarının Ege Denizi'ndeki Yunan-Türk deniz sınırında 2020 yılında Mart ve Ağustos aylarındaki altı geri itme vakasında yer aldığı belirtilmiştir. Yunan sahil güvenlikleri tarafından durdurulan sığınmacı botları geri itilirken Frontex'in gözetleme uçağının orada olduğu veya gemisinin olay alanının çok yakınında bulunduğu kanıtlanmış olmasına rağmen Frontex tarafından reddedilmiştir.

B. GERİ GÖNDERMEME İLKESİNİN İHLALİNE YÖNELİK UYGULAMALAR

Geri gönderme, kişinin temel haklarının ihlal edileceği bir yere gönderilmemesidir. Uluslararası hukukça geri gönderilme yasaklanmıştır.⁵¹ Cenevre Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı gibi tüm temel metinlerde doğrudan veya dolaylı geri göndermeme ilkesine vurgu vardır. Frontex ve diğer güvenlikle ilişkili kurumlar tarafından açıklanan sınırlarda tespit edilen düzensiz göçmen sayıları, girişi engellenen ve ülkesine veya üçüncü bir ülkeye geri gönderilen kişilerdir. Sadece sayısal bir veri olarak sunulması bu kişilerin temel haklarından nasıl ve ne şekilde mahrum bırakıldığı gerçeğini gölgelendirmektedir.

Son yıllarda geri gönderilmelerin en yoğun yaşandığı orta Akdeniz'de Avrupa'ya gitmeye çalışan sığınmacılar yakalanarak Libya'ya geri gönderilmektedir. The Guardian'ın haberine göre 2017'den bu yana Libya'nın göç yönetimine destek verilmeye başlanarak, Avrupa'ya gitmek isteyen sığınmacıların durdurulmasında rol alması sağlanmıştır. İtalya gemi desteği sağlarken Avrupa Birliği de görevlileri temin edip, eğitimlerini ve maaşlarını yönetmiştir. Libya'nın güvenli bir ülke olmadığı kabul edilmesine rağmen Akdeniz'deki göç yolunun kontrol edilmesi için Libya'ya Avrupa Birliği hava kuvvetlerinin destek olduğu ifade edilmiştir.⁵² Bu durum hem

⁵⁰ Nick Waters, Emmanuel Freudenthal, Logan, Williams , Frontex at Fault: European Border Force Complicit in 'Illegal' Pushbacks. <https://www.bellingcat.com/news/2020/10/23/frontex-at-fault-europeanborder-force-complicit-in-illegal-pushbacks/>, 2020, (s.e.t.: 08.01.2024).

⁵¹ Neslihan Güner, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü", Göç Araştırmaları Dergisi, s. 217-218.

⁵² Daniel Howden, Apostolis Fotiadis and Zach Campbell, Revealed: the great European refugee scandal,

uluslararası deniz hukukunun ihlal edilmesi hem de güvenli olmayan bir ülkeye kişilerin rızası dışında gönderilmesi ve olumsuz koşullarda kötü muameleyle maruz bırakılarak yaşamlarına göz yumulmasıdır.

Birleşmiş Milletler'in açıklamasına göre 2022 yılının ilk dört ayında Libya üzerinden yasal olmayan yollarla göç etmeye çalışan 4461 kişi Libya'ya geri gönderilmiştir. 2021'de ise 32425 kişinin denizden kurtarıldıktan sonra Libya'ya gönderildiği, 662 kişinin öldüğü, 891 kişinin kaybolduğu ifade edilmiştir.⁵³

C. İNSAN ONURUNA AYKIRI MUAMELE

Uluslararası hukuk tarafından insanlık dışı muamele hiçbir bağlamda kabul edilmemektedir. Sınırlarda, geri gönderme merkezlerinde, gözetleme merkezlerinde, geri gönderilen ülkelerde insan onuruna aykırı her türlü kötü muameleyi içeren eylemlerle karşılaşmaktadır.

Human Rights Watch, 2016 yılından bu yana Hırvatistan'ın sığınmacıları toplu halde sınır dışı ettiğini ve sınırlarda çoğu zaman kötü muamele içeren geri itmeler yaptığını belgelemiştir.⁵⁴ Sınır görevlileri güç ve şiddet kullanarak içinde kadın ve çocukların da bulunduğu insanları yumruklamış ve tekmelemiştir. Bir başka insan onuruna aykırı muamele olarak sınır görevlileri sığınmacıları uzak sınır bölgelerinde terk ederek onları tehlikeli bir yolculuğun içine bırakmaktadır.

Sea-Watch, Mediterranean Saving Humans, Iuventa10, Baobab Experience ve Alarm Phone'dan oluşan aktivist gruplar ile kurtarma gemilerinin kaptanları Frontex'in fonlarının kesilmesi ve eylemlerinin durdurulması yönünde çağrıda bulunmuştur.⁵⁵

Human Rights Watch, Frontex'in denetim mekanizmalarının AB'nin dış sınırlarında yaşanan ciddi insan hakları ihlallerine karşı insanları koruyamadığı gibi aynı zamanda sınır devletlerinin her türlü hak ihlali içeren insanlık dışı uygulamalarına da göz yumduğunu raporlarında belirtmiştir.⁵⁶

<https://www.theguardian.com/world/2020/mar/12/revealed-the-great-european-refugee-scandal>, 2020, (s.e.t.: 08.01.2024).

⁵³ Ekrem Biçeroğlu, Uluslararası Göç Örgütü: Yaklaşık 4 bin düzensiz Göçmen Libya'ya geri Gönderildi, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararasi-goc-orgutu-yaklasik-4-bin-duzensiz-gocmen-libyaya-geri-gonderildi/2580041#>, 2022, (s.e.t.: 07.01.2024).

⁵⁴ Human Rights Watch, Croatia: Migrants Pushed Back to Bosnia and Herzegovina: Violence, Abuse; Denied Opportunity to Apply for Asylum, <https://www.hrw.org/news/2018/12/11/croatia-migrants-pushed-back-bosnia-and-herzegovina>, 2018, (s.e.t.: 07.01.2024).

⁵⁵ AI in border control and surveillance: Current and future implications, <https://abolishfrontex.org/blog/2023/11/18/ai-in-border-control-and-surveillance-current-and-future-implications/>, (s.e.t.: 07.01.2024).

⁵⁶ Human Rights Watch, Frontex Failing to Protect People at EU Borders: Stronger Safeguards Vital as Border Agency Expands,

Ayrıca Avrupa'nın sınır gözetim mimarisi de sığınmacıların tespit edilmesi ve geri gönderilmesi amacıyla sürekli genişlemektedir. Sınırlardan geçenler ise veri tabanlarına kaydedilmekte mahremiyetleri ihlal edilmekte ve veri koruma ihlalleri konusunda güven sorunu yaşanmaktadır. Yine iltica erişiminin geçici olarak askıya alınması, sığınmacıların düzensiz sınır geçişleri nedeniyle kovuşturulması gibi doğrudan fiziksel şiddet içermeyen ama kişilerin haklarının gasp edilmesine neden olan eylemler de bulunmaktadır.

SONUÇ

Avrupa Birliği dış sınırlarının korunmasından sorumlu ve üye devletlerle iş birliği içinde çalışmalarını sürdüren Frontex, daha çok düzensiz göçün engellenmesi veya durdurulmasına yönelik faaliyetler yürütmektedir. Kurulduğu yıl olan 2004'ten bu yana bütçesinin sürekli arttığı ve dolayısıyla genişleyen bir yetki alanından söz edilmektedir. Kendi yürüttüğü operasyonlar ve üye devletlerle iş birliği içinde hareket etmesinin yanısıra üçüncü ülkelerle yaptığı antlaşmalarla göçün önlenmesine dair faaliyetler sürdürmektedir. Özellikle Avrupa'ya geçişlerin büyük oranda arttığı 2015'ten itibaren Frontex'in yetki ve etki alanı belirgin biçimde artmıştır.

Geri itme, geri gönderme, şiddet, kötü muamele, olumsuz koşullarda yaşamaya mecbur bırakılma, gözetleme merkezlerinde tutulma gibi gayriinsani pek çok uygulama hem Frontex tarafından uygulanabilmekte hem de üye devletlerin uygulamalarına göz yumma halleri söz konusu olmaktadır.

Son yıllarda Frontex'in en fazla adından söz ettirdiği uygulamalar Yunanistan sınırındaki geri itmeler ve Libya ile yapılan anlaşmalarla sığınmacıların engellenmesi veya oraya gönderilmesidir. Geri itmelerde doğrudan fiziksel olarak sığınmacı botları itilebildiği gibi dolaylı biçimde botun etrafında daireler çizerek ve ilerlemesi engellenerek geri dönmeye zorlanması söz konusudur. Denize açılmaya uygun olmayan, taşıma kapasitesinin üzerine çıkılmış sığınmacı botları çoğu zaman bu geri itmelere dayanmamakta ve batmaktadır. Geldikleri ülkeye geri gönderilmeleri durumunda çoğu zaman kişilerin tüm kişisel eşyalarına el konularak gayriinsani koşullardaki merkezlerde uzunca süre tutulabilmektedir. Sınır dışı uygulamalarda bazen sınırın çok uzağında bir yere bırakılan sığınmacılar kötü hava koşullarıyla mücadele içinde insanlık dışı muameleyle baş başa kalarak örneğin soğuk havada bir nehir geçmek zorunda bırakılabilmektedir.

Devletlerin sınır ötesi hareketleri kontrol etme kapasitesinin sınırlarını gösteren düzensiz göçlerdir. Güçlendirilmiş sınır hareketlerinin gerekçesi olarak gösterilen düzensiz göçün "güvenlik" ile ilişkilendirilmesi göç hareketliliklerini durduraktan öte yasal statünün sağladığı güvencelerden yoksun "gölge ekonomilerde" ciddi bir emek sömürüsü içinde mücadele

[https://www.hrw.org/news/2021/06/23/frontex-failing-protect-people-eu-borders,2021,\(s.e.t.:08.01.2024\)](https://www.hrw.org/news/2021/06/23/frontex-failing-protect-people-eu-borders,2021,(s.e.t.:08.01.2024))

etmektedir. Sınır ötesi hareketlilik zamansız bir sosyal süreçtir ve günümüzdeki ivmesi küreselleşme ve ekonomik büyümenin hem nedeni hem de sonucudur.⁵⁷

Bu yüzyılda kamuoyunun göçe bakışı küreselleşmenin zorunluluklarından, 11 Eylül'ün sembolize ettiği güvensizlikten ve ulusal kimliklere meydan okuyan kültürel farklılıklardan etkilenmesine rağmen göç, önümüzdeki on yıllarda daha da yoğunlaşacak olan doğal ve önlenemez bir güçtür.⁵⁸

Göçü güvenlik perspektifinden okuyan Avrupa Birliği bu anlayışını sürdürdüğü sürece hem geri gönderme ilkesini ihlal etmekte hem de üçüncü ülkelere gönderilen kişilerin hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu tüm uluslararası hukuki metinlerin yok sayılması, göz ardı edilmesi ve hak ihlallerinin normalleşmesiyle sonuçlanmaktadır.

⁵⁷ Goldin ve diğerleri, 2011, s. 160.

⁵⁸ Goldin ve diğerleri, 2011, s. 161.

KAYNAKÇA

Abadan U N, Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

AB Başkanlığı, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, 2011, (<https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>), (s.e.t.: 27.12.2023).

Akgün A, Avrupa Birliği'nin Değişen Göç Politikalarının Sığınma Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İnsan Hakları Anabilim Dalı, İstanbul 2016, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

Annual Torture Report 2020, Border Violence Monitoring Network, (<https://borderviolence.eu/app/uploads/Annual-Torture-Report-2020-BVMN.pdf>), (s.e.t.: 10.01.2024).

Annual Torture Report 2020, Border Violence Monitoring Network, (<https://borderviolence.eu/app/uploads/Annual-Torture-Report-2020-BVMN.pdf>), (s.e.t.:11.01.2024).

Avrupa Komisyonu, Schengen Agreement and Convention, (<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/schengen-agreement-and-convention.html>), (s.e.t.: 10.01.2024).

Başaran M, Frontex'in Kullandığı Müdahale Biçimlerinin Uluslararası Hukuktaki Yeri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Uluslararası İlişkiler, Antalya, 2022.

Bilgiç A, Push-back and the violence of Frontex, 2017, (<https://civilsocietyfutures.org/push-back-violence-frontex/>), (s.e.t.: 11.01.2014).

Bozkurt E/ Özcan M, Avrupa Birliği Temel Mevzuatı, Asil Yayınları, Ankara, 2008.

Bozkurt K, AB Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku, Mülteci Statüsü ve Sığınma, Legal Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2018.

Bunyan T, The Story of Tampere An Undemocratic Process Excluding Civil Society, Statewatch Briefing, 2003, (<https://www.statewatch.org/media/documents/news/2008/aug/tampere.pdf>), (s.e.t.: 03.01.2024).

European Parliament, Tampere European Council 15 and 16 October 1999 Presidency Conclusions, 1999, (https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm), (s.e.t.: 07.01.2024).

Frontex, Budget 2023, 2023, (<https://prd.frontex.europa.eu/document/voted-budget-2023/>), (s.e.t.: 04.01.2024).

Garcés-Mascareñas C, "Why Dublin "Doesn't Work"", Notes Internacionals CIDOB, 135, 2015.

Geddes A, International Migration and State Sovereignty in an Integrating Europe. International Migration, 39(6), 2001.

Güleç C, Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları, TESAM Akademi Dergisi, 2(2), 2015, ss. 81-100.

Golden I, Cameron, G. Ve Balarajan, M., Exceptional People: How Migration Shaped Our World and will Define Our Future, Princeton University Press, New Jersey, 2011.

Güner N, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü." Göç Araştırmaları Dergisi, s. 217-218.

Hopyar Z, Türkiye'de Suriyelilere Yönelik Uygulanan Entegrasyon Politikaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Sosyoloji, Sakarya, 2017.

İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma Maastricht Antlaşması, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

Kaya A / Aydın A, Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, Hiperlink yayınları, İstanbul.

Koçak O / Gündüz R D, "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, S.12, 2016, ss. 66-91.

Official Journal of the European Union, COUNCIL REGULATION (EC) No 2007/2004 of 26 October 2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, 2004, (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN>), (s.e.t.: 04.01.2024).

Official Journal of the European Union, Regulation (EU) 2019/1896 of the European Parliament and of the Council of 13 November 2019 on the European Border and Coast Guard and Repealing Regulations (EU) No 1052/2013 and (EU) 2016/1624, 2019, (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1896&from=EN>), (s.e.t.: 04.01.2024).

Öztaş N / Kesgin S S, Uluslararası İnsan Hareketliliklerinin Yönetimi ve Göç Politikaları, VI. Kamu Politikaları Çalıştayı, Sakarya, 2015.

Parlak T M, Avrupa Birliği Mülteci Hukuku Reformunda Düzensiz Göçmenlerin Statüleri, Özyeğin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2021, İstanbul.

Savaşan Z, "AB'de Sığınma Hakkı: Ortak Sığınma Sistemi Oluşturma Amacı Ve Devam Eden Kısıtlamalar", İnsan Hakları Yıllığı, s. 27, 2009, ss.13-34.

Sönmez P, Avrupa Birliği'nde Yeni Dönem Post kolonyal İlişkiler ve Göç Politikaları Diyalogu. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.

Stockholm Programme,2009, ([https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009IP0090\(01\)&from=EN](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009IP0090(01)&from=EN)), (s.e.t.: 26.12.2023).

Şirin Öner N A, "Çabalar Sonuç Verecek mi? Avrupa Birliği'nin Ortak Bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri", Küreselleşme Çağında

Göç: Kavramlar, Tartışmalar. S. Gülfer Ihlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 539-561.

Tangör B, AB Temel Haklar Politikası ve Eleştirileri. İnsan hakları Yıllığı, 35, 2017, s. 115-139.

Tondo L, Revealed: 2,000 refugee deaths linked to illegal EU pushbacks, The Guardian, 2021, (<https://www.theguardian.com/global-development/2021/may/05/revealed-2000-refugee-deaths-linked-to-eu-pushbacks>), (s.e.t.: 11.01.2024).

Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, 1997, (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=EN>), (s.e.t.: 04.01.2024).

Turan M, Avrupa Birliği Güvenlik Odaklı Göç Politikalarının İnsan Haklarına Etkisi: Frontex'in Operasyonları ve Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Uluslararası İlişkiler, Kocaeli, 2021.

Waters N, Freudenthal, W., Williams, L., Frontex at Fault: European Border Force Complicit in 'Illegal' Pushbacks., 2020, (<https://www.bellingcat.com/news/2020/10/23/frontex-at-fault-europeanborder-force-licit-in-illegal-pushbacks/>), (s.e.t.: 09.01.2024).